

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit. The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website

<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhed
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

दखलक. M-2648 विषय -

नाव - शिक्षा ग्रंथ (पानीनीय शिक्षा)

लेखक/लिपिकार -

पृष्ठ- 08 काक -

पुनः/अपुनः

M-2648

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ नमः ॥ अथ शिक्षां प्रवक्ष्यामि पाणि
नीयं मतं यथा ॥ शास्त्रानुपूर्वतद्दिद्याद्यथोक्तं लोकवेदयोः ॥ १ ॥
१ प्रसिद्धमपिशब्दार्थमविज्ञातमबुद्धिभिः ॥ पुनर्व्यक्तीकरि
ष्यामि वाचउच्चारणे विधिं ॥ २ ॥ त्रिषष्टिश्चतुःषष्टिविधार्थः
शंभुमते मताः ॥ प्राकृते संस्कृते चापि स्वयंप्रोक्ता स्वयंभु
वा ॥ ३ ॥ स्वराविंशतिरेकश्च स्पर्शानां पंचविंशतिः ॥ याद
यश्च स्मृता ह्यष्टौ चत्वारश्च यमा स्मृताः ॥ ४ ॥ अनुस्वा

रेविस्वर्गश्च कः पोचापि पराश्रितो ॥ दुस्मृष्टश्चेति विज्ञेयौ लृका
रः स्तुतः एव च ॥ ५ ॥ १ ॥ आत्मा बुद्ध्या समेत्या र्थाभिनोयुडे विवक्षया ॥
मनः कायाग्निमाहंति स प्रेरयति मारुतं ॥ ६ ॥ मारुतस्तूरसिचर
मंद्रं जनयति स्वरं ॥ शतः सवनयोगं तं छंदो गायत्रिमाश्रितं ॥ ७ ॥
कंठे माध्यं दिनयुतं मध्यमं त्रेष्टुभानुगं ॥ तारं तातय सवनं शी
र्षणं जागतानुगं ॥ ८ ॥ सोदीर्घा मूर्ध्नि हनो वक्रं पद्म मारुतः ॥ मा
यणां जनयते तेषां विभागः पंचधा स्मृतः ॥ ९ ॥ स्वरतः कालतः स्था

नोऽप्यलानुप्रदानतः॥ इतिवर्णविदः प्रादुर्निपुणं तं निबोधत॥ १०॥ २॥
उदात्तश्चाऽनुदात्तश्चस्वरितश्चस्वरास्त्रयः॥ इत्योदीर्घः प्लुत इति
कालतो नियमा अचि॥ ११॥ उदात्ते निषादगां धारां वनुदात्तैः षभ
धेयतौ॥ स्वरितः प्रभवा ह्येतैः षड्मध्यमपंचमाः॥ १२॥ अष्टोत्थाना
निवर्णानामुरः कंठः शिरस्तथा॥ जिह्वा मूलं च दंताश्च नासिको
२ ओ चतालु च॥ १३॥ अभावश्च विरुद्धिश्च शेषसारे फ ए व च॥ जि
ह्वा मूलमुपधा च गतिरष्टविधोऽमणः॥ १४॥ यद्यो भावप्रसंधा

३

वेत् ॥ ओकारोकारयोर्मात्रातयोर्विरुतसंरुतं ॥ १९ ॥ संरुतंमात्रिकं
ज्ञेयं विरुतंतु द्विमात्रिकं ॥ घोषाबासंरुताः सर्वे अघोषाविरुताः स्मृताः ॥
॥ २० ॥ ॥ ॥ स्वराणामूष्मणांचैव विरुतं करणं स्मृतं ॥ तेभ्योपिविरुतावे
उक्ताभ्यामेवोतथैवच ॥ २१ ॥ अनुस्वारयमाणांचनासिकास्थान
मुच्यते ॥ अयोगवाहाविज्ञेया आश्रयस्थानभागिनः ॥ २२ ॥ अलाबु
वीणा निर्घोषोदंत्यमल्यस्वराननु ॥ अनुस्वारस्तुकर्तव्यो नित्यंदोः
शषसेषुच ॥ २३ ॥ अनुस्वारे विरुत्यांतु विरामेचाक्षरद्वये ॥ द्विरोष्ठेया

तु विगृहीयादन्यत्रोकारवकारयोः ॥ २४ ॥ व्याघ्रीयथाहरेत्पुत्रांदंष्ट्रा
भ्यांनचपीडयेत् ॥ भीतापतनभेदाभ्यांनद्वद्वर्णान्प्रयोजयेत् ॥ २५ ॥
यथासौराष्ट्रिकानारीतकौश्ल्यपिभाषते ॥ एवंरंगाः प्रयोक्तव्याः
स्वेऽअरौः श्वरेवेदया ॥ २६ ॥ रंगवर्णाप्रयुंजीरंनोग्रसेत्पूर्वमक्षरं ॥
दीर्घस्वरं प्रयुंजीयात्तश्चांनसिक्थमाचरेत् ॥ २७ ॥ हृदयेमेकमा + चे
त्रत्यर्धमात्रस्तुमूर्धनि ॥ नासिकायांतथाधर्चरंगस्येवंदिमात्र
ता ॥ २८ ॥ हृदयादुत्करेतिष्ठन्कांस्येनसमनुत्तरं ॥ माद्वंचदिमा

४

त्रंचजघन्याद्तिनिदर्शनं ॥ २१ ॥ मध्ये तु कंपयेत्कंपं मुभोपाश्वो
 समो भवेत् ॥ सरंगं कंपयेत्कंपं रथीवेति निदर्शनं ॥ २० ॥ ए-ए
 वं वर्णाः प्रयोक्तव्याना व्यक्तानचपीडिताः ॥ सम्यग्वर्ण
 प्रयोगेण ब्रह्मलोके महीयते ॥ २२ ॥ गीती शीघ्री शिरः कंपी
 तथा लिखितपाठकैः ॥ अनर्थो लोपकंठश्च षडेते पाठका
 धर्माः ॥ २३ ॥ माधुर्यमक्षरव्यक्तिः पदछेदस्तु सुस्वरः ॥ धैर्यं
 लयसमर्थं च षडेते पाठका गुणाः ॥ २४ ॥ शं कितं भीतं हृष्टं
 मु

४

मय्यक्तमनुनासिकं॥ काकस्वरं शिरसि गतं तथा स्थानविवर्जितं॥ ३५॥ उपांशुदृष्टं त्वरितं निरस्तं बिलं बितंगद्गदितं प्रगीतं॥ निष्पीडितं ग्रस्तपदाक्षरंच वदेन्नदीनं ननु सानुनास्यं॥ ३६॥ प्रातः पठेन्नित्यमुरः स्थितेन स्वरेण शार्दूलऽक्रतोपमेन॥ मध्यं दिने कंठगतेन चैव चक्राङ्कसंकुजितसंनिभेन॥ ३७॥ तारंतु विद्यात्सवनंतृतीयं शिरो गतं तच्च सदा प्रयोज्यं॥ मयूरहंसान्यभृतः स्वराणां तुल्येन नादेन शिरस्थितेन॥ ३८॥ ७॥ अचो स्पृष्टायण

स्त्रीर्षनेमिः स्पृष्टाः शूलः स्मृताः ॥ शेषाः स्पृष्टा हलः प्रोक्ता निबोधा
नुप्रदानतः ॥ २० ॥ यमो नुना सिकानद्रौ नादिनो ह द्रुषः स्मृतः ॥ २१ ॥
वनादायणं जश्च श्वा रिनस्तुरव फादयः ॥ २२ ॥ ईष छासां श्वरो वि
द्याद्रो धामैतत्प्रचक्षते ॥ २३ ॥ पुत्रः पाणिनिनायेनेदं व्यापितं शु
वि ॥ २४ ॥ छंदः पादो तु वेदस्य हस्तो कल्पोऽथ पठ्यते ॥ २५ ॥ ज्योतिषामय
नं चक्षुर्निरुक्तं श्रोत्रमुच्यते ॥ २६ ॥ त्रिंशद्वाणं तु वेदस्य मुरवं व्या
करणं स्मृतं ॥ तस्मात्सौ गम धीत्येव ब्रह्मलोगो महीयते ॥ २७ ॥

उदात्तमारयाति वृषो गुलीनां प्रदे शिनी मूल निविष्ट मूर्धा ॥ उ. पां
तमध्ये स्वरितं धृतं च क निष्ठिकाया मनुदात्तमेव ॥ ४३ ॥ उदात्तप्र
देशिनी विद्यात्सु च यं मध्यतो गुलि ॥ निहतं तु क निष्ठिकाया स्वरि
तोपक निष्ठिका ॥ ४४ ॥ अंतोदात्तमाद्युदात्तमुदात्तमनुदात्तं नीच
स्वरितं ॥ मध्योदात्तं स्वरितं द्युदात्तं त्र्युदात्तमिति नवपदशय्या ॥ ४५ ॥
अग्निः सोमः प्रवो वीर्यं हविषां स्वर्गं हस्पतिरिंद्रा हस्पती ॥ अ
निरित्यंतोदात्तं सोम इत्याद्युदात्तं त्र्युदात्तं व इत्यनुदात्तं वीर्यं नीच

कौ

स्वरितं ॥ ५३ ॥ हविषां मध्योदात्तं स्वरितं स्वरितं ॥ बृहस्पतिरिति द्वि
 दात्तं मिंद्रा बृहस्पतीति त्र्युदात्तं ॥ ५४ ॥ अनुदात्तो हृदि ज्ञेयो मध्योदा
 त्त उदात्तः ॥ स्वरितः कर्णमूलीयः सर्वास्वेषचयः स्मृतः ॥ ५५ ॥
 चायस्चु यदते मात्रां द्विमात्रं त्वेव वायसः ॥ त्रिस्वीरोति त्रिमात्रं
 तु न कुलस्त्वर्धमात्रकं ॥ ५६ ॥ कुतीर्थादागतं दुग्धं मपवर्गं च भ
 क्षितं ॥ न तस्य पाठो मोक्षो स्ति पापादेरिव किल्बिषात् ॥ ५७ ॥ सुती
 र्थादागतं व्यक्तं स्वाम्नाय्यं सुव्यवस्थितं ॥ सुस्वरेण सुवक्त्रेण च

६

६

युक्तं ब्रह्मराजते ॥ ५१ ॥ मंत्रोहीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्या प्रयुक्तो
नतमर्थमाह ॥ सवाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतोप
राधात् ॥ ५२ ॥ अक्षरं हनायुष्यं विस्वरं व्याधिपीडितं ॥ अक्षताश्च
स्वरूपेण वज्रं पतति मस्तके ॥ ५३ ॥ हस्तहीनं तु यो धीते स्वरवर्ण
विवर्जितं ॥ ऋग्यजुः सामभिर्दग्धो वियोनिमधिगच्छति ॥ ५४ ॥ ह
स्तेन वेदं यो धीते स्वरवर्णार्थसंयुतं ॥ ऋग्यजुः सामभिः पूतो ब्र
ह्मलोके महीयते ॥ ५५ ॥ १० ॥ शंकरः शंकरो प्रादो ह्यक्षी पुत्राय धी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ते दिवीति दिवीति ॥ ६० ॥ ११ ॥ अथ त्रिक्षामात्मोदात्तश्च हकारं
स्वराणां यथागीत्यचोऽस्मृष्टोदात्तं चाषस्तुशंकर एकादश ॥ ६१ ॥
॥ इति त्रिक्षामात्मं ॥ श्रीसां ब ॥ शके ॥ १७ ॥ ३० ॥ वर्षे विभव
नामसंवत्सरे पुस्तकं समाप्तम् ॥ ६२ ॥ पुस्तकतालिना च होय
६२ ६२ ६२ ६२ ६२ ६२ ६२ ६२

[OrderDescription]
,CREATED=24.07.20 12:25
,TRANSFERRED=2020/07/24 at 12:28:52
,PAGES=17
,TYPE=STD
,NAME=S0003366
,Book Name=M-2648-SHIKSHA GRANTH
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF

FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF

FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,